

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

БОНДАРЕНКО ЄВГЕН ПЕТРОВИЧ

УДК 336.76-047.64(477)(043.3)

**МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі «Українська академія банківської справи Національного банку України».

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Козьменко Сергій Миколайович,
Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»,
професор кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Теліженко Олександр Михайлович,
Сумський державний університет
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
України, завідувач кафедри управління;
доктор економічних наук, доцент
Леонов Сергій Вячеславович,
Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»,
завідувач кафедри фінансів

Захист дисертації відбудеться «__» травня 2011 р. о 13.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України» за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України» за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий «__» _____ 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку економіки України ринок фінансових послуг знаходиться лише на стадії свого формування, у зв'язку з чим виникає потреба в адекватному механізмі регулювання, що є необхідною передумовою ефективного функціонування цього ринку. Характерною рисою механізму регулювання ринку фінансових послуг країн з високим рівнем розвитку ринкових відносин є оптимальне поєднання державного регулювання та саморегулювання.

Фундаментальні основи теорії регулювання ринкової економіки, пошук співвідношення необхідного рівня втручання держави та саморегулювання економічних процесів постійно знаходяться в центрі уваги науковців, починаючи з робіт класиків економічної теорії, та продовжуючись в роботах сучасних представників різних економічних шкіл та напрямів, серед яких: А. Сміт, Д. Рікардо, А. Пігу, К. Менгер, Ф. Візор, І. Фішер, Дж. Кейнс, М. Фрідман, Ф. Хайек, Р. Лукас, Р. Мендел та ін.

Значимість досліджень проблем формування дієвого механізму регулювання ринку фінансових послуг обумовлюється наслідками світової фінансової кризи, яка показала, що існуючий механізм регулювання ринку фінансових послуг як в частині державного регулювання, так і в частині саморегулювання, не виконує свого головного завдання, а саме не забезпечує стійкість та стабільність розвитку фінансової системи як на рівні окремої країни, так і в світовому масштабі. Ці процеси спонукали до перегляду існуючих підходів до теоретико-методичних та практичних засад механізму регулювання ринку фінансових послуг. Значний внесок у розвиток даної проблеми здійснено вітчизняними та зарубіжними авторами: М. Алексєєвим, О. Барановським, П. Бороздіним, Н. Внуковою, В. Геєцем, С. Герасимовою, А. Дьоміним, А. Єпіфановим, С. Козьменком, В. Колесником, В. Корнеєвим, А. Кощєєвим, М. Крупкою, Н. Кузнецовим, С. Леоновим, В. Марцин, Я. Міркіним, О. Мозговим, С. Реверчуком, І. Рекуненком, О. Ромашкою, О. Теліженком, В. Унінець-Ходаківською, І. Школьник та ін.

Високо оцінюючи їх вклад у вирішення теоретичних і практичних аспектів механізму регулювання ринку фінансових послуг, зауважимо, що в основному ці роботи присвячені саме питанню механізму державного регулювання. При цьому проблеми взаємодії механізму державного регулювання та саморегулювання ринку в більшості випадків вивчаються в недостатній мірі, або взагалі не розглядаються. Це, а також динамічність процесів, що відбуваються в фінансовій системі країни в цілому та в межах ринку фінансових послуг зокрема, обумовлює необхідність подальших наукових досліджень у напрямі узагальнення особливостей розвитку механізму регулювання ринку фінансових послуг в Україні в контексті взаємодії його ключових елементів. Все вищевикладене обумовило вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Результати дисертаційного дослідження були використані при розробці у Державному вищому навчальному закладі "Українська академія банківської справи Національного

банку України» таких науково-дослідницьких тем: «Сучасні технології фінансово-банківської діяльності» (номер державної реєстрації 0102U006965), де автором формалізовано тенденції розвитку ринку банківських та небанківських фінансових послуг; «Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0109U006782), до якої включено пропозиції автора щодо використання моделі оцінки якості впливу державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних засад та надання практичних рекомендацій щодо формування механізму регулювання вітчизняного ринку фінансових послуг.

Для досягнення мети дослідження були поставлені наступні завдання:

- дослідити особливості формування теоретичних підходів до визначення ринку фінансових послуг та встановити його взаємозв'язок із фінансовим ринком;
- провести структурно-декомпозиційний аналіз механізму регулювання ринку фінансових послуг в Україні;
- визначити особливості формування механізму регулювання ринку фінансових послуг в країнах Європейського Союзу;
- розвинути теоретичні та практичні засади формування механізму регулювання ринку фінансових послуг як двоєдиної сукупності елементів державного регулювання та саморегулювання;
- здійснити оцінку якості впливу державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг;
- довести доцільність використання комплексної оцінки факторів формування якості для вибору моделі реформування механізму регулювання ринку фінансових послуг;
- поглибити методичні підходи до побудови структурно-організаційної моделі формування державного регулятора ринку фінансових послуг України.

Об'єктом дослідження є процес регулювання ринку фінансових послуг.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні основи та практичні аспекти формування механізму регулювання ринку фінансових послуг.

Методи дослідження. Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів, наукові концепції вітчизняних та зарубіжних вчених, які розглядають закономірності розвитку і регулювання ринку фінансових послуг і системний підхід до вивчення економічних процесів і явищ.

Для вирішення поставлених у дисертаційній роботі завдань було використано систему методів дослідження, а саме: загальнонаукові методи: аналіз і синтез, наукової абстракції (для визначення термінологічної узгодженості понять «ринку фінансових послуг» і «фінансовий ринок» та обґрунтування теоретичних положень роботи); методи логічного узагальнення (для забезпечення послідовності проведення дисертаційного дослідження); аналітичні методи: порівняння (для дослідження особливостей розвитку ринку фінансових послуг); таблицний та графічний (для подання розрахунків і кінцевих результатів дослідження, а також наочного представлення динамічних рядів); методи кореляційно-

регресійного аналізу (при оцінці якості впливу державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг); метод стандартизації та ранжування показників (для обґрунтування вибору моделі реформування державного регулювання ринку фінансових послуг на основі комплексної оцінки факторів формування якості впливу).

Інформаційно-фактологічну базу проведення дослідження склали законодавчі та нормативно-правові документи з питань регулювання ринку фінансових послуг; статистичні дані Національного банку України, Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України, Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку України; звітно-аналітична інформація міжнародних організацій; наукові статті та монографічні праці вітчизняних та зарубіжних науковців, матеріали науково-практичних конференцій.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у розробці, обґрунтуванні та вдосконаленні теоретичних положень, методичних та практичних рекомендацій щодо формування механізму регулювання ринку фінансових послуг. Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:

вперше:

- розроблено науково-методичний підхід до визначення якості впливу державного регулювання на ринок фінансових послуг шляхом оцінювання абсолютних значень та взаємозв'язків показників рівня активності державного регулювання, ефективності контрольної функції держави, рівня розвитку ринку фінансових послуг. Даний підхід дозволяє ідентифікувати тип дії механізму державного регулювання, визначити основні напрями коригування діяльності регуляторів та обґрунтувати кількісні цільові параметри функціонування, що забезпечують стимулювання розвитку ринку фінансових послуг;

удосконалено:

- методичні засади формування механізму регулювання ринку фінансових послуг як узгодженої на основі диференційованого підходу двоєдиної сукупності механізмів (систем взаємопов'язаних методів, форм і інструментів, а також ланцюгів та елементів) державного регулювання та саморегулювання, здатної забезпечити збалансоване, стійке та ефективне функціонування ринку і захист прав та інтересів його суб'єктів (постачальників та споживачів фінансових послуг);
- класифікацію різновидів послуг фінансових установ, яка передбачає їх поділ за ознакою відповідності функціональній спрямованості фінансів та ринку фінансових послуг на власне фінансові послуги (послуги, що супроводжуються безпосереднім перерозподілом грошових ресурсів і послуги по здійсненню операцій на основі представництва інтересів) та супроводжувальні послуги (організаційні та забезпечувальні). Це дозволяє підвищити ефективність механізму регулювання за рахунок диференційованого підходу у виборі методів та інструментів;
- науково-методичний підхід до оцінки ефективності державного регулювання ринку фінансових послуг шляхом врахування рівня активності державного регулювання, на основі інтеграції показників інтенсивності застосування регулятивного інструментарію та ефективності виконання контрольної функції;

- науково-методичний підхід до обґрунтування вибору моделі державного регулювання ринку фінансових послуг на основі порівняльного комплексного оцінювання ефективності їх використання в різних країнах шляхом розрахунку скоригованої відносної рейтингової позиції через нівелювання дії фактора нерівного представництва моделей у статистичних сукупностях;
набули подальшого розвитку:
- економічний зміст поняття “фінансова послуга”, під якою пропонується розуміти результат здійснення операцій з фінансовими активами (валюта, депозити, кредити та позики, цінні папери, деривативи) в інтересах споживачів та задоволення їх потреб, що безпосередньо зумовлюють рух фінансових ресурсів з метою збереження реальної вартості фінансового активу та отримання прибутку;
- методичні положення структурно-організаційної декомпозиції ринку фінансових послуг, сутність яких полягає у його розмежуванні з фінансовим ринком за цілями, завданнями, об’єктом і функціями, що виконуються спільними учасниками;
- науково-методичні засади формування моделі регулювання ринку фінансових послуг на основі секторального принципу, що забезпечує збалансоване співіснування та цілеспрямовану взаємодію трьох рівнів регулювання (законодавчих органів; державних регуляторів та саморегулювальних організацій) в режимі державно-приватного партнерства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що науково-методичні підходи, теоретичні положення і практичні рекомендації можуть бути використані в діяльності державних регуляторів та саморегулювальних організацій, а також учасників ринку фінансових послуг при розробці державних програмних документів, що визначатимуть стратегію розвитку ринку фінансових послуг України.

Розроблені пропозиції щодо врахування необхідності захисту прав споживачів фінансових послуг, їх інтересів та задоволення їх потреб при здійсненні операцій на ринку фінансових послуг України використано в практичній діяльності Сумської філії АТ «Українська пожежно-страхова компанія» (довідка від 19.01.2011 № 25/д). Науково-методичний підхід до структуризації фінансових послуг, які надаються банком, використано у поточній діяльності відділення «Сумське» ПАТ «Альфа-банк» (довідка від 21.01.2001 № 37). Пропозиції автора щодо структури механізму регулювання ринку фінансових послуг, яка побудована за секторальним принципом з виділенням підрозділів, відповідальних за координацію сумісної роботи окремих секторів в межах консолідованих фінансових груп, використовуються у роботі відділення АТ «ОТП Банк» в м. Суми (довідка від 28.01.2011 № 12).

Одержані автором результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України» при викладанні навчальних дисциплін «Ринок фінансових послуг» та «Державний фінансовий моніторинг» (акт впровадження від 12.01.2011).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті ідеї, положення і розрахунки, які є результатом особистої роботи здобувача і становлять його індивідуальний внесок.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження дисертації доповідались, обговорювались та одержали позитивну оцінку на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: XIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2010), Науково-практичній конференції «Теоретичні основи та сучасні моделі розвитку національної економіки в умовах інтеграційних процесів» (Тернопіль, 2009) та ін.

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 10 наукових працях загальним обсягом 1,55 друк. арк., з яких особисто автору належить 1,35 друк. арк., у тому числі 6 статей у фахових виданнях (з них 3 – у співавторстві) і 4 публікації у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг дисертації – 236 сторінок друкованого тексту, у т.ч. 27 таблиць на 23 сторінках, 28 рисунків на 24 сторінках, 6 додатків на 10 сторінках. Список використаних літературних джерел містить 185 найменувань і наведений на 20 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “**Теоретико-методологічні основи формування механізму регулювання ринку фінансових послуг**” досліджено сучасні теоретичні положення і наукові знання про ринок фінансових послуг та його взаємозв’язок із фінансовим ринком, проведено структурно-декомпозиційний аналіз механізму регулювання ринку фінансових послуг України з визначенням його складових, цілей, функцій, принципів функціонування, визначено сучасні моделі організації і виявлено загальні тенденції розвитку механізму регулювання (МР) ринку фінансових послуг (РФП) – (МРРФП) на основі вивчення особливостей його формування в країнах Європейського Союзу.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що за економічною сутністю РФП – це система економічних відносин, що виникають між його суб’єктами (власниками фінансових ресурсів, їх користувачами, фінансовими посередниками, спеціальними державними органами влади та контролю) при формуванні попиту і пропозиції на фінансові послуги як специфічний продукт, що опосередковує розподіл і перерозподіл фінансових активів в процесі їх купівлі-продажу. В організаційному аспекті це – сукупність фінансових інститутів, що обумовлюють рух коштів від власників фінансових ресурсів до їх користувачів під контролем державних органів управління.

Автор вважає, що РФП є окремим сегментом фінансової системи, що не може розглядатися як складова фінансового ринку, оскільки вони мають принципові розбіжності в своїх цілях та завданнях, об’єктах, а також функціях, ви-

конуваних спільними учасниками. Причиною повного або часткового їх ототожнення є вихід суб'єктів РФП на фінансових ринок як фінансових посередників або самостійних агентів для здійснення інвестиційних операцій для виконання зобов'язань перед своїми клієнтами – споживачами фінансових послуг.

Об'єктом відносин на цьому ринку є фінансові послуги, надання яких стримує інфляційні прояви в державі, сприяє стабілізації її фінансового становища, впливає на рівень матеріального добробуту населення. У країнах з розвинутою ринковою економікою частка фінансових послуг досягає в середньому 5-8 % валової доданої вартості.

Під фінансовою послугою автором запропоновано розуміти результат здійснення операцій з фінансовими активами (валюта, депозити, кредити та позики, цінні папери, деривативи) в інтересах споживачів та задоволення їх потреб, що безпосередньо зумовлюють рух фінансових ресурсів з метою збереження реальної вартості фінансового активу та отримання прибутку. В цьому визначенні підкреслюються базові характеристики об'єкта РФП, що дозволяють конкретизувати відмінності останнього від фінансового ринку, а саме – цільова спрямованість на досягнення результату у вигляді задоволення потреб та інтересів споживачів.

Фінансові послуги за своєю структурою різноманітні, вони можуть мати риси кредитних операцій, операцій оренди та страхування. З урахуванням такої функціональної специфіки фінансових послуг запропоновано удосконалення їх класифікації. Воно полягає у диференціації видів фінансових послуг за такими групами: власне фінансові послуги (послуги, що супроводжуються безпосереднім перерозподілом грошових ресурсів і послуги зі здійснення операцій на основі представництва інтересів) та супроводжувальні послуги (організаційні та забезпечувальні). Це дозволяє забезпечити формування ефективного механізму регулювання за рахунок створення умов для вибору методів та інструментів, адекватних ролі певної групи послуг в забезпеченні належного функціонування РФП.

Оптимізація якісних та кількісних характеристик розвитку РФП в Україні вимагає формування ефективного механізму регуляторного впливу. За результатами проведеного дослідження сутності, функцій, завдань, принципів, вироблених світовою практикою моделей та концепцій організації запропоновано авторське визначення поняття механізм регулювання ринку фінансових послуг: це – узгоджена на основі диференційованого підходу двоєдина сукупність механізмів (систем взаємопов'язаних методів, форм та інструментів, а також ланцюгів та елементів) державного регулювання і саморегулювання, що здатна забезпечити збалансоване, стійке та ефективне функціонування ринку та захист прав та інтересів його суб'єктів (постачальників та споживачів фінансових послуг) (рис. 1.).

Функціонування МРРФП повинно спиратися на такі принципи: законності, політичної та економічної незалежності, справедливості, поступової гармонізації, комплексності і системності, розмежування функцій органів державної влади та СРО, пруденційного регулювання, транспарентності, довіри суспільства. Відповідно до функцій і повноважень суб'єктів регулювання визначаються методи, форми, способи та інструменти їх впливу на РФП.

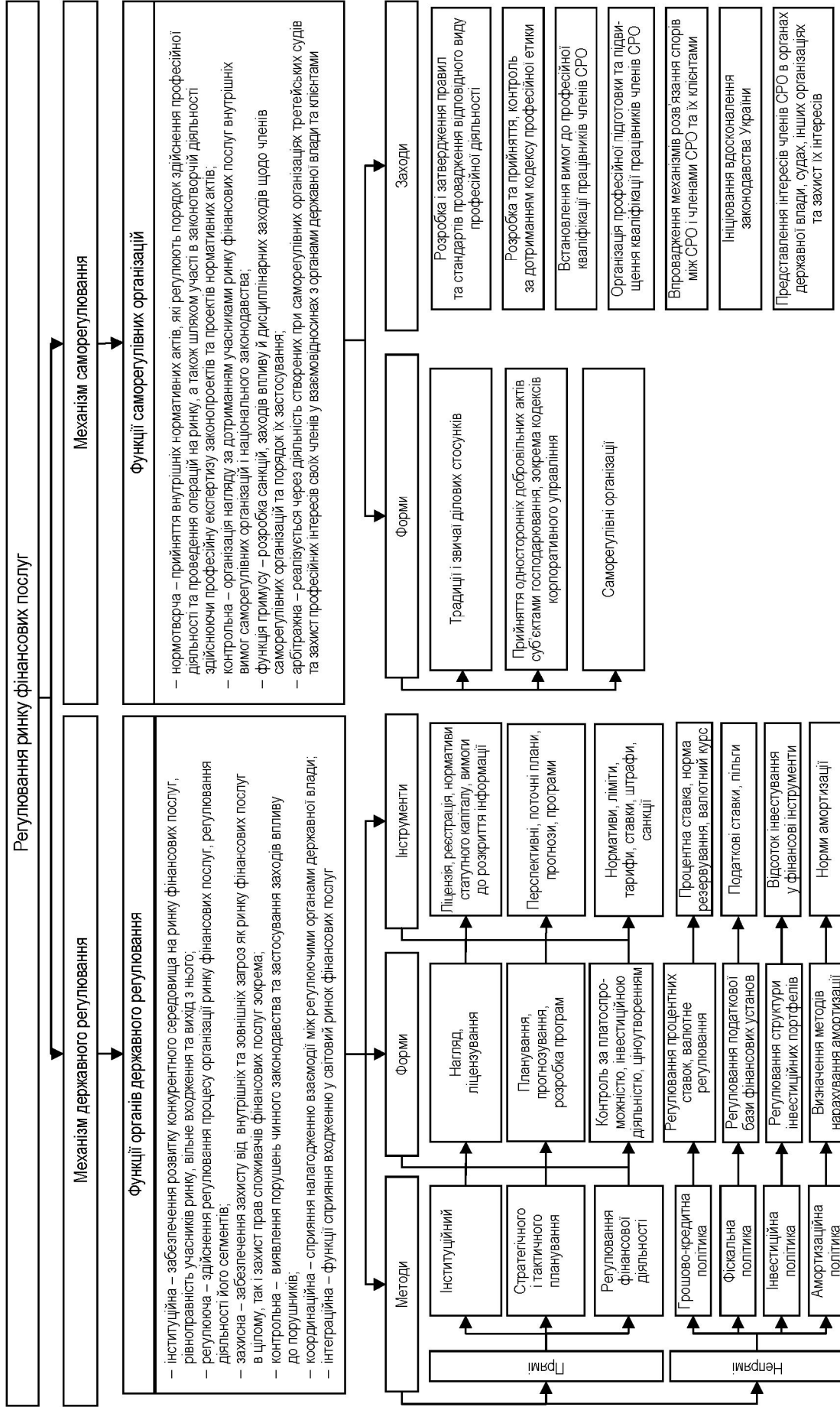

Рис. 1. Механізм регулювання ринку фінансових послуг

Вивчення досвіду функціонування РФП в країнах ЄС дозволяє виділити три базові сегменти регулювання – регулювання діяльності банківських установ, регулювання страхової діяльності та регулювання діяльності професійних учасників ринків цінних паперів та похідних фінансових інструментів, які є рівнозначними щодо важливості забезпечення ефективного керованого розвитку відповідних сфер фінансових відносин.

У другому розділі дисертаційної роботи **“Врахування тенденцій розвитку ринку фінансових послуг в Україні в контексті взаємодії ключових елементів механізму його регулювання”** проведено аналіз загальних тенденцій розвитку ринку фінансових послуг України в цілому та в розрізі його складових, досліджено сучасний стан розвитку системи державного регулювання даного ринку, роль в цьому процесі механізму саморегулювання.

Проведений аналіз стану розвитку РФП України дозволив стверджувати, що він визначається переважною банківською активністю та неспроможністю небанківських інститутів вступати в конкурентну боротьбу з банками за залучення фінансових ресурсів юридичних та фізичних осіб. Разом з тим визначальною світовою тенденцією в сучасних умовах, що характеризуються посиленням нормативних вимог до стійкості банківської системи, є зменшення ролі банківських установ у формуванні загального обсягу операцій з надання фінансових послуг та підвищення впливу небанківських інститутів на динаміку фінансового сектора економіки.

Небанківські установи України не спроможні скористатися природними конкурентними перевагами здійснення діяльності на вузькому сегменті ринку та порівняно помірному режиму регулювання. На основі проведеного аналізу встановлено, що причинами такого стану вітчизняного РФП є: низький рівень капіталізації небанківських фінансових установ, який супроводжується невідповідністю їх фінансового потенціалу вимогам забезпечення захисту вкладень споживачів фінансових послуг; низький рівень довіри споживачів, історично сформований внаслідок відсутності цілісної системи комплексного захисту їх прав та інтересів; низький рівень доходів населення.

Усунення вказаних вище недоліків у функціонуванні РФП України вимагає подальшого удосконалення механізму його регулювання у напрямі встановлення більш жорстких умов щодо створення та діяльності небанківських фінансових установ з метою скорочення їх чисельності при одночасному посиленні конкурентоспроможності, підвищенні якості послуг. При цьому удосконалення має здійснюватися в межах реалізації довгострокового стратегічного плану розвитку РФП, складовою якого має бути цільова програма розвитку ринку банківських послуг, заходи щодо захисту прав споживачів фінансових послуг, лібералізація умов заснування фінансових установ з одночасним посиленням їх відповідальності за провадження операцій і виконання укладених угод.

Перспективи подальшого розвитку РФП, насамперед, в частині активізації діяльності страхових компаній та недержавних пенсійних фондів, залежать не лише від дієвості механізмів його регулювання, а визначаються також загальною ефективністю політики держави щодо створення умов для економічного

зростання в економіці з відповідним збільшенням інвестиційних і фінансових можливостей як реального сектора, так і населення.

У роботі подано розроблений автором науково-методичний підхід до оцінювання ефективності механізму державного регулювання ринку фінансових послуг на основі таких показників, як: рівень активності державного регулювання та ефективності виконання ним контрольної функції.

Активність державного регулювання РФП в Україні є відносно низькою, а ефективність виконання контрольної функції в динаміці знижується (рис 2). На ефективність регулювання РФП України негативно впливає слабка узгодженість регуляторних дій та недостатня співпраця з професійними учасниками ринку, їх саморегулювних організацій (СРО) та об'єднаннями споживачів фінансових послуг. Це зумовлено недосконалою законодавчою базою, яка не визначає чіткого розмежування сфер впливу та передбачає дублювання регулятивних повноважень.

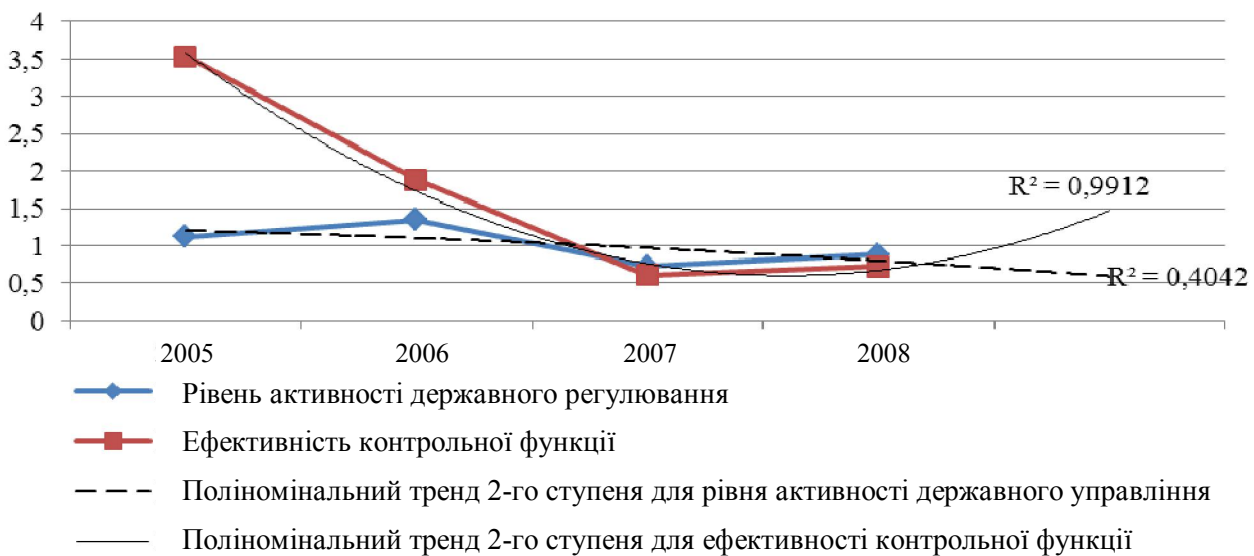

Рис. 2. Зіставлення абсолютних значень рівня активності державного регулювання ринку фінансових послуг України та ефективності контрольної функції

Результати регресійного аналізу засвідчили, що ефективне виконання контрольної функції є неможливим без активного державного регулювання РФП, а подальше посилення позитивного впливу державного регулювання на його розвиток вимагає збалансованої динаміки показників рівня активності державного регулювання та ефективності контрольної функції. На основі проведеного дослідження констатовано зниження рівня активності державного регулювання. Це посилює важливість механізму саморегулювання. Його функціонування безпосередньо пов'язано із реалізацією учасниками ринку власної ініціативи щодо сумісного розв'язання спільних проблем шляхом створення СРО.

У роботі запропоновано визначення, яке дозволяє узгодити специфічні вимоги до СРО, які висуваються на окремих сегментах РФП: це – неприбуткове об'єднання професійних учасників ринку, яке створене з метою захисту інтересів своїх членів, здійснює регулювання ринків фінансових послуг щодо розроблення і впровадження правил поведінки на них та/або сертифікації фахівців РФП, утворене відповідно до критеріїв та вимог, установлених законодавством.

В Україні використання можливостей СРО має бути пов'язане, передусім, із перенесенням на них певної частки витрат щодо регулювання, делегуванням функцій моніторингу ринку, забезпеченням детального адміністрування, а також залученням їх до захисту прав споживачів фінансових послуг і реалізації освітніх програм.

У третьому розділі дисертаційної роботи **“Перспективи розвитку механізму державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні”** розроблено науково-методичні підходи до оцінювання якості впливу державного регулювання на розвиток РФП, обґрунтовано вибір напряму реформування РФП на основі порівняльної рейтингової оцінки моделей, що застосовуються в країнах ЄС та в Україні, наведено пропозиції щодо структурно-логічної моделі формування державного регулятора РФП України.

На відміну від розвинутих країн, в Україні зміна системи регулювання ринків обумовлена необхідністю підвищити ефективність діючої фінансової системи в цілому. Головною метою МРРФП України має бути державний контроль якості надання фінансових послуг і регулювання фінансово-інвестиційних потоків у відповідності до потреб соціально-економічного розвитку країни.

У роботі зазначено, що основною характеристикою МРРФП є якість впливу державного регулювання. У зв'язку з цим проведено дослідження сутності даного поняття, що дозволило здійснити його структурно-логічну декомпозицію в розрізі організаційно-структурного та результативного аспектів та обґрунтувати доцільність використання комплексного показника в процесі оцінювання. Запропонований науково-методичний підхід до оцінки якості впливу державного регулювання на РФП в загальному вигляді подано на рис. 3.

Залежно від характеру середньорічного впливу активності державного регулювання та ефективності контрольної функції на розвиток РФП якість впливу державного регулювання запропоновано диференціювати на чотири види, що відповідають різним типам дії відповідного механізму: стимулюючий розвиток, ефективне державне регулювання, активне державне регулювання з низькою ефективністю, дерегулювання. Отримані значення середньорічного впливу активності державного регулювання та ефективності контрольної функції (0,1877 та 0,0106 відповідно) вказують, що механізм державного регулювання РФП в Україні має характер дії, що стимулює розвиток.

Світова фінансово-економічна криза та падіння темпів розвитку національних економік посилили актуальність пошуку шляхів модернізації архітектури системи державного регулювання РФП.

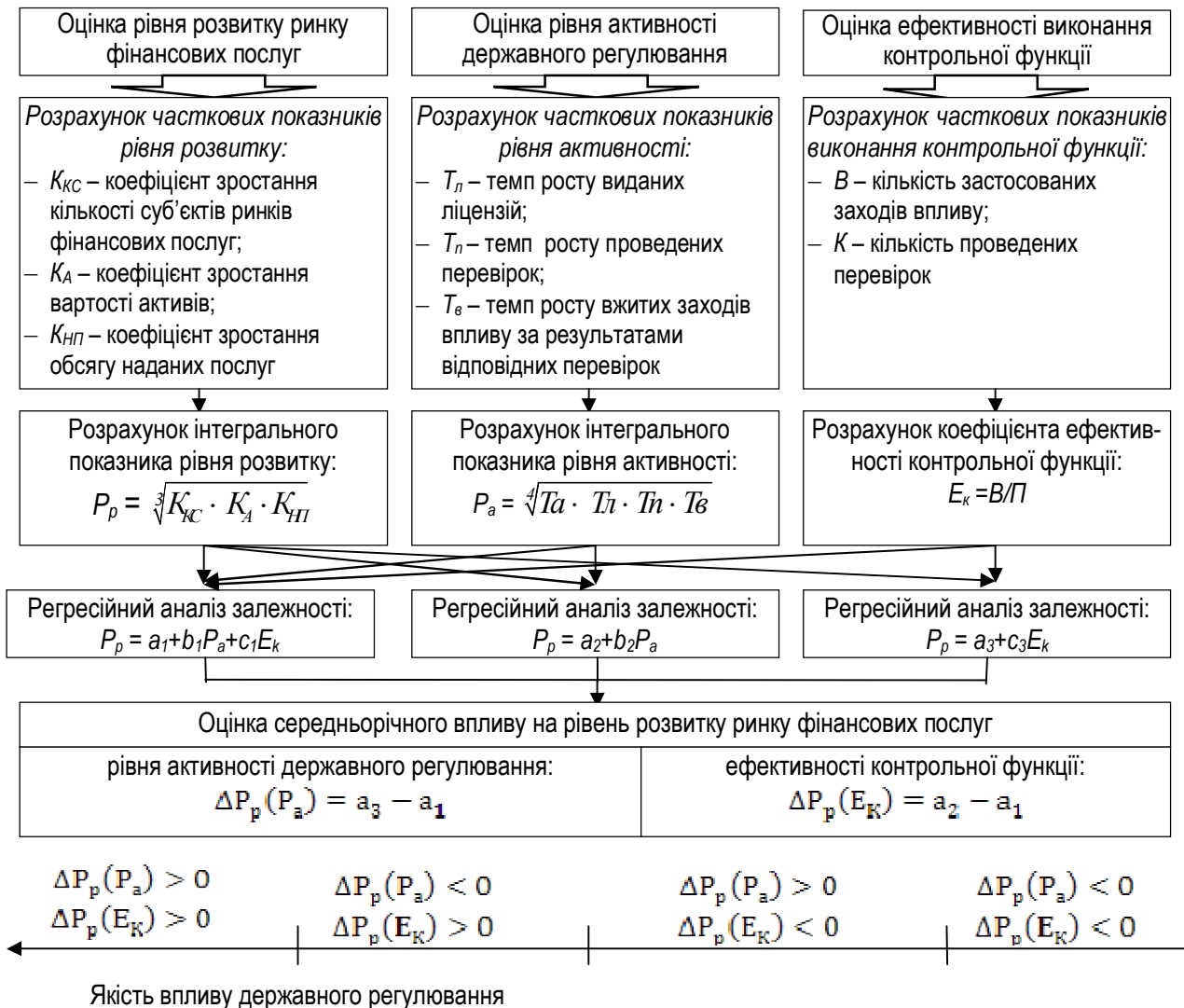

Рис. 3. Порядок оцінювання якості впливу державного регулювання на РФП

Автором запропоновано науково-методичний підхід до обґрунтування цільової моделі такої модернізації, заснований на порівняльній комплексній оцінці факторів формування якості впливу державного регулювання в країнах світу. Він передбачає оцінку показників відносної рейтингової позиції моделей в розрізі активності державного регулювання, ефективності контрольної функції та сукупного показника. Її апробація дозволила зробити висновок, що кращі результати щодо якості функціонування демонструє модель державного регулювання РФП, заснована на використанні інтегрованого фінансового нагляду – мегарегулятора (табл. 1).

Базуючись на принципових положеннях організації діяльності мегарегуляторів, що успішно функціонують в розвинутих країнах (внутрішнє структурне відокремлення органів, що здійснюють контрольно-наглядові функції, від органів, що визначають стратегію розвитку РФП; колегіальність прийняття рішень; поєднання бюджетного та позабюджетного фінансування), в роботі запропонована структурно-організаційна модель формування державного регулятора (рис. 4).

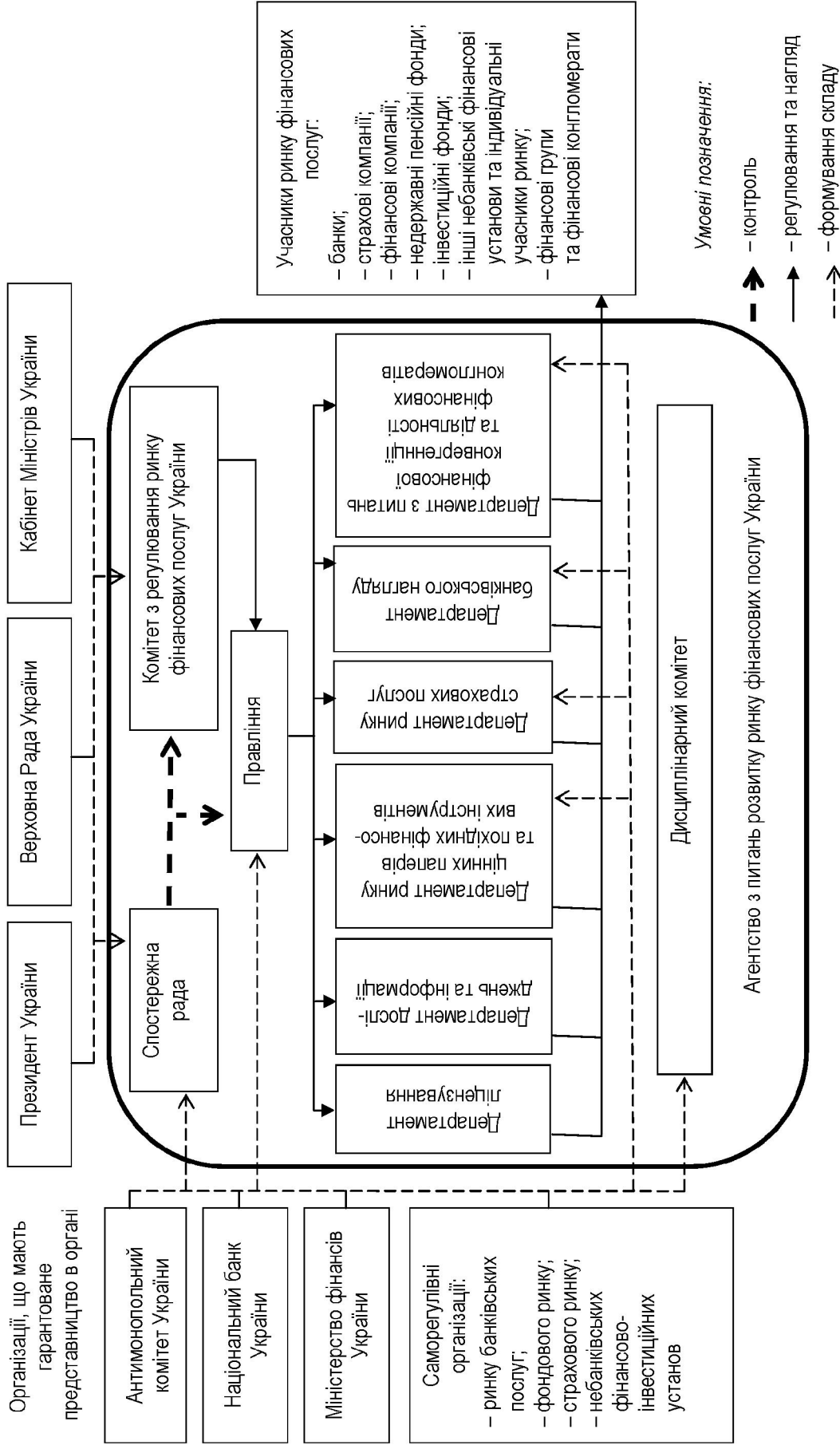

Рис. 4. Структурно-організаційна модель формування державного регулятора ринку фінансових послуг України

Результати оцінки відносної рейтингової позиції моделей механізму державного регулювання ринку фінансових послуг в 2008-2009 рр.

Модель	Питома вага представництва	Коригуючий коефіцієнт	Відносна рейтингова позиція		
			активності державного регулювання	ефективності контрольної функції	загальна
2008 рік					
Секторальна	0,315789	0,5	0,149733	0,281481	0,291925
Мегарегулятор	0,526316	0,3	0,184492	0,540741	0,583851
Функціональна	0,157895	1,0	0,085562	0,177778	0,124224
2009 рік					
Секторальна	0,388889	0,285714	0,127872	0,091503	0,109073
Мегарегулятор	0,500000	0,222222	0,104118	0,136529	0,120871
Функціональна	0,111111	1,000000	0,083916	0,065359	0,074324

Структурно-організаційна модель побудована за розповсюдженим у світовій практиці секторальним принципом з виділенням «провідних регуляторів» – підрозділів, відповідальних за координацію сумісної роботи окремих секторів в межах консолідованих фінансових груп. Її застосування дозволить найкращим чином використати переваги мегарегулювання та уникнути його недоліків, пов'язаних із зниженням ефективності нагляду в період реформування системи та ігноруванням унікальних характеристик окремих сегментів РФП.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне обґрунтування та запропоновано вирішення наукової задачі, що полягає в розробці науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування МРРФП на засадах принципів ефективності регулюючого впливу і забезпечення міжнародної конкурентоспроможності. За результатами дисертаційного дослідження зроблено наступні висновки:

1. Фінансова послуга – результат здійснення операцій з фінансовими активами (валюта, депозити, кредити та позики, цінні папери, деривативи) в інтересах споживачів, що безпосередньо зумовлюють рух фінансових ресурсів з метою задоволення потреб споживачів, збереження реальної вартості фінансового активу та отримання прибутку. Взнявши за основу систему національних рахунків, фінансові послуги доцільно класифікувати на власне фінансові послуги та супроводжувальні – організаційні та забезпечуючі послуги.

2. Ототожнення РФП з фінансовим ринком є недоцільним, адже: по-перше, різниця між РФП та фінансовим ринком полягає у завданнях, які вони повинні виконувати, по-друге, об'єкти цих ринків є абсолютно різними (для РФП – це фінансові послуги, для фінансового ринку – акумульовані фінансові ресурси у вигляді фінансових активів), по-третє, суб'єкти РФП є суб'єктами фінансового ринку, але при цьому в одному та в другому випадках вони виконують різні функції та виступають в різних ролях.

3. Важливість регулювання РФП, перш за все, обумовлена необхідністю забезпечення єдності ринку, нагляду за функціонуванням фінансових установ і захисту прав споживачів фінансових послуг. Вітчизняний РФП характеризується відсутністю чітких традицій та правил функціонування, що зумовлює необхідність розробки концептуальних підходів до побудови ефективного механізму державного регулювання даного сегмента.

4. МРРФП – це узгоджена на основі диференційованого підходу сукупність механізмів (система взаємопов'язаних методів, форм і інструментів, а також ланцюгів та елементів) державного регулювання та саморегулювання, здатна забезпечити збалансоване, стійке, ефективне функціонування ринку та захист прав та інтересів його суб'єктів (постачальників і споживачів фінансових послуг).

5. Загальний комплекс дій щодо розвитку РФП України повинен передбачати: підпорядкування ринків фінансових послуг вирішенню найбільш важливих проблем економічного розвитку країни; всебічне врахування досвіду і ключових вимог до діяльності фінансових установ, які існують в ЄС; укрупнення фінансових посередників з метою підвищення їх конкурентоспроможності; посилення контролю з боку регулюючих органів за організацією, ліцензуванням діяльності професійних учасників ринків фінансових послуг; підвищення рівня капіталізації фінансових установ; впровадження електронних фінансових послуг; захист прав споживачів фінансових послуг. Дієвість державного регулювання РФП може бути забезпечена лише на основі збалансованої динаміки активності державних органів в частині нормативно-правового регулювання і ліцензійно-дозвільної діяльності та ефективності виконання ними контрольної функції.

6. Саморегулювання на РФП повинно застосовуватися спільно з державним регулюванням з боку регуляторів і в основному на добровільній основі. Проте відносно окремих видів діяльності, особливо тих, які пов'язані із здійсненням публічно-правових або соціально-значущих функцій, що зазвичай характерно для інфраструктурних організацій (наприклад, реєстратори або спеціалізовані депозитарії, що обслуговують пенсійну систему), членство в таких організаціях повинно стати однією з основних умов для входу на ринок.

7. Основними індикаторами розвитку РФП можуть слугувати такі показники, як: зростання кількості суб'єктів відповідного ринку, збільшення обсягу їх активів та наданих послуг, а також інтегральний показник, побудований на їх основі. Запропонований науково-методичний підхід до оцінки впливу державного регулювання на РФП передбачає регресійний аналіз впливу рівня активності державного регулювання та ефективності контрольної функції на рівень розвитку РФП з наступним виділенням та оцінкою середньорічного впливу цих факторів. Він дозволяє чітко ідентифікувати тип дії механізму державного регулювання, визначити основні напрями коригування діяльності органів управління та обґрунтувати кількісні цільові параметри їх функціонування, що забезпечують стимулювання розвитку ринку.

8. Вибір напрямів реформування моделі державного регулювання РФП може здійснюватися шляхом порівняльного комплексного оцінювання.

Запропонований науково-методичний підхід, на відміну від існуючих, передбачає розрахунок скоригованої відносної рейтингової позиції з метою нівелювання дії фактора нерівного представництва моделей в статистичних сукупностях.

9. Результати проведеного аналізу вітчизняного та світового досвіду розвитку ринків фінансових послуг засвідчили, що подальший розвиток МРРФП в Україні має передбачати збалансоване співіснування та цілеспрямовану взаємодію трьох рівнів регулювання: законодавчих органів, державних регулюючих органів та СРО. В найбільшій мірі комплексній реалізації переваг як державного регулювання, так і саморегуляції, сприяє механізм державно-приватного партнерства, який має передбачати часткове делегування контрольних функцій СРО на основі укладених угод між ними та органами державної влади, при збереженні загальних наглядових повноважень за мегарегулятором.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Публікації у наукових фахових виданнях

1. Бондаренко Є. П. Оцінка впливу державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг України / Є. П. Бондаренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – Вип. 31. – С. 6–15.
2. Рекуненко І. І. Особливості діяльності саморегулювних організацій на ринку фінансових послуг / І. І. Рекуненко, Є. П. Бондаренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Вип. 29. – С. 391–395. Особистий внесок: визначено основні види, особливості та переваги саморегулювних організацій.
3. Бондаренко Є. П. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг / Є. П. Бондаренко, Д. М. Дмитренко // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 2 (29). – С. 38–42. Особистий внесок: аналіз інструментального забезпечення ринку фінансових послуг.
4. Корнев М. В. Глобалізаційні аспекти виникнення фінансової економіки / М. В. Корнеєв, Є. П. Бондаренко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Вип. 30. – С. 152–156. Особистий внесок: розкрито сутність транснаціональних корпорацій як глобальних агентів фінансового ринку.
5. Бондаренко Є. П. Конкурентна стратегія підприємства / Є. П. Бондаренко // Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль : зб. наук. пр. ТАНГ. – Тернопіль : Економічна думка. – 2002. – Вип. 7. – С. 186–190.
6. Бондаренко Є. П. Формування системи управління підприємством сфери послуг / Є. П. Бондаренко // Вісник Хмельницького національного університету. – (Економічні науки). – Хмельницький, 2005. – Том 1. – С. 167–170.

Публікації у матеріалах наукових конференцій

7. Васильєва Т. А. Банкоцентричність фінансового ринку України / Т. А. Васильєва, Є. П. Бондаренко // Проблеми і перспективи розвитку бан-

- ківської системи України : зб. тез доп. XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28–29 жовтня 2010 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Т. 2. – С. 40–43. Особистий внесок: обґрунтовано банкоцентричний характер фінансового ринку України.
8. Бондаренко Є. П. Методика організації управлінської інформаційної системи обліку витрат / Є. П. Бондаренко // Становлення облікової політики в Україні : тези доп. Всеукр. наук. конференції 18–19 травня 2007 р. – Тернопіль : Економічна думка. – 2007. – С. 245–247.
 9. Бондаренко Є. П. Управлінський облік і аналіз витрат у системі прийняття рішень / Є. П. Бондаренко // Економіка і ринок: облік, аналіз, контроль : зб. наук. пр. ТАНГ : Випуск 13. – Тернопіль : Економічна думка. – 2005. – С. 3–6.
 10. Бондаренко Є. П. Основні концепції управлінського аналізу на підприємстві / Є. П. Бондаренко // Теоретичні основи та сучасні моделі розвитку національної економіки в умовах інтеграційних процесів : зб. мат. конф. / Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – С. 48–49.

АНОТАЦІЯ

Бондаренко Є.П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», Суми, 2011.

У дисертації досліджено теоретичні основи, науково-методичні підходи та практичні рекомендації щодо побудови фінансово-економічного механізму регулювання ринку фінансових послуг. Удосконалено категоріальний апарат ринку фінансових послуг, проаналізовано основні тенденції розвитку механізмів регулювання ринку фінансових послуг в Україні та країнах ЄС, принципи їх реалізації та визначено особливості застосування секторальної, функціональної та заснованої на засадах єдиного регулятора моделей. Обґрунтовано сутність, систему цілей та завдань, основні функції, елементи структури механізму регулювання ринку фінансових послуг в цілому, а також механізмів державного регулювання та саморегулювання як його невід’ємних складових. Проведено аналіз і оцінку ефективності дії фінансово-економічного механізму регулювання ринку фінансових послуг у сучасних умовах. Запропоновано науково-методичні підходи до оцінки ефективності та якості впливу регулювання на розвиток ринку фінансових послуг. Розглянуто проблемні аспекти та обґрунтовано необхідність та перспективні напрями удосконалення державного регулювання ринку фінансових послуг. Удосконалено науково-методичний підхід до комплексної порівняльної оцінки ефективності застосування різних моделей механізму регулювання.

Ключові слова: механізм, фінансові послуги, ринок фінансових послуг, фінансове посередництво, регулювання, модель державного регулювання, саморегулювання, ефективність, якість впливу.

АННОТАЦИЯ

Бондаренко Е.П. Механизм регулирования рынка финансовых услуг Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Сумы, 2011.

В диссертации исследованы теоретические основы, научно-методические подходы и практические рекомендации относительно создания механизма регулирования рынка финансовых услуг. Усовершенствован категориальный аппарат рынка финансовых услуг. В частности, путем систематизации взглядов дано определение категории «финансовые услуги», а также усовершенствована их классификация, что позволит повысить эффективность механизма регулирования путем дифференцированного подхода к выбору методов и инструментов.

Сформированы концептуальные различия между рынком финансовых услуг и финансовым рынком, которые проявляются в ключевых задачах, которые они выполняют, в объектах (для рынка финансовых услуг – финансовые услуги, для финансового рынка – финансовые активы), в субъектах, которые в ряде случаев выступают одновременно на двух рынках, но в разных качествах, и при этом выполняют различные функции.

Проведен анализ основных тенденций развития механизмов регулирования рынка финансовых услуг Украины и стран ЕС, принципы их реализации. На основе исторического подхода выявлены особенности применения секторальной, функциональной и основанной на принципах единого регулятора моделей, предлагаемых мировой практикой для организации государственного регулирования рынка финансовых услуг. В теоретическом отношении обоснованы сущность, система целей и задач, основные функции, элементы структуры механизма регулирования рынка финансовых услуг в целом, а также механизмов государственного регулирования и саморегулирования как неотъемлемых его составляющих. Выявлены характер и общие правила организации взаимодействия между отдельными элементами механизма регулирования рынка финансовых услуг. Проведены анализ и оценка эффективности действия финансово-экономического механизма регулирования рынка финансовых услуг в современных условиях. В методологическом и прикладном отношении предложены научно-методические подходы к проведению комплексной оценки эффективности и качества влияния регулирования на развитие рынка финансовых услуг. Рассмотрены проблемные аспекты и обоснована необходимость и перспективные направления совершенствования государственного регулирования и системы саморегулирования рынка финансовых услуг. Предложен усо-

вершенствованный научно-методический подход к комплексной сравнительной оценке эффективности реализации разных моделей механизма регулирования. В диссертации представлены предложения по улучшению механизма регулирования рынка финансовых услуг, предусматривающие реформирование организационной структуры, функций и полномочий государственных и саморегулируемых институтов-регуляторов.

Ключевые слова: механизм, финансовые услуги, рынок финансовых услуг, финансовое посредничество, регулирование, модель государственного регулирования, саморегулирование, эффективность, качество влияния.

SUMMARY

Bondarenko E.P. Mechanism of financial market regulation in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation for the acquisition of the scientific degree of Candidate of Economic Sciences in the speciality 08.00.08 – Money, finance and credit. – State Higher Educational Institution «Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine», Sumy, 2011.

The dissertation studies the theoretical foundations, scientific and methodical approaches and practical recommendations regarding the modeling of financial and economic mechanism for the regulation of financial services market. It improves the conceptual and categorical apparatus of the financial services market, analyzes the main trends in the development of mechanisms of regulation of financial services markets in Ukraine and countries of the European Union, the principles of their realization. It also determines the peculiarities of application of the sectoral, functional and single regulator models. The dissertation substantiates the essence, the system of aims and tasks, the major functions and elements of the structure of mechanism for the regulation of financial services market in general as well as the mechanisms of state regulation and self-regulation as its integral components. It conducts the analysis and the assessment of efficiency of the financial and economic mechanism for the regulation of financial services market in contemporary conditions. It offers scientific and methodical approaches to the assessment of efficiency and the impact of regulation on the development of the financial services market. It studies the problematic aspects and perspective areas for the improvement of state regulation over the financial services market. The scientific and methodical approach to the complex comparative assessment of the effective use of different models of regulation has also been developed.

Key words: mechanism, financial services, market of financial services, financial intermediation, regulation, models of state regulation, self-regulation, efficiency, quality of impact.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
С.М. Козьменко

Підписано до друку 29.03.2011.
Формат 60х90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008

